

زندگی پر بار یک خدمتگذار همیشگی فرهنگ ایران

دکتر جلال متینی

(۱۳۰۷ در تهران - اول بهمن ۱۴۰۳ در حومه واشنگتن)

نوشته علی سجادی

آشنایی من با دکتر متینی به بیش از چهل سال پیش باز می‌گردد، هنگامی که جمعی از ایرانیان منطقه واشنگتن به کوشش بیژن نامور و زنده یاد محمود گوردزی گرد آمدند تا انتشار مجله ای را آغاز کنند که بعدها «پر» نام گرفت و ۱۸ سالی منتشر شد. من هم به واسطه سابقه آشنائی قبلی که با ایشان در زمان انتشار هفته نامه ایرانشهر داشتم در میان دعوت شدگان بودم. قبلاً نامور و گوردزی مؤسسه حروفچینی و انتشاراتی کوچکی به نام Page راه انداخته بودند تا در واقع پشتیبان مالی مجله ای باشد که قرار بود منتشر شود. اداره این مؤسسه کوچک برعهده محمود گوردزی بود. در طول هشت نُه ماهی که کار تدارک انتشار مجله انجام می‌شد، گوردزی برای کاری تمام وقت در نشریه دانشگاه هاوارد در شهر واشنگتن، به آنجا رفت، و قرار بر این شد که من کار تمام وقت خود را رها کنم و مؤسسه نو بنیاد پیچ را اداره نمایم. آن موقع شاید یکی دو سالی بود که کارهای فنی فصلنامه «ایران نامه» به مدیریت دکتر متینی و از انتشارات بنیاد مطالعات ایران در مؤسسه پیچ انجام می‌شد. این سرآغاز آشنایی و سپس ارادت من به دکتر جلال متینی بود. و باید بیافزایم که اگرچه هیچ‌گاه در کلاس درس دکتر متینی حضور نیافته‌ام، اما درسهای زندگی فراوانی از ایشان آموخته‌ام، و این غیر از آموخته‌هایم از ایشان در زمینه‌های فرهنگی و تاریخی مربوط به ایران است که مرا برای همیشه وامدار ایشان ساخته است.

دکتر متینی علاوه بر این که دانشمندی بسیار متواضع بود، سه ویژگی داشت که او را در میان ایرانیان ممتاز می کرد: ایران دوستی، پرکاری، و انصاف.

ایران دوستی دکتر متینی از سر تظاهر نبود. هر جا که نام ایران مطرح بود، کمک به بزرگداشت آن را وظیفه خود می دانست، به عبارتی خدمتگزار بی جیره و مواجب فرهنگ ایران بود. در سالهای سیاهی که بسیاری از ایرانیان خارج از کشور حتی از افشای هویت ملی شان پرهیز داشتند، ایشان نه فقط درباره فرهنگ و تاریخ و ادب ایران می نوشتند و منتشر می کردند، بلکه به مراتب بیش از آنچه حتی از یک شهروند فعال در امور اجتماعی و سیاسی انتظار می رود، درباره مسائل مبتلابه ایران و به ویژه تمامیت و حاکمیت ارضی ایران عزیز مطالب مستند علمی می نوشتند و منتشر می کردند.

ویژگی دیگر ایشان پرکاری بود. شاید برای بسیاری باور کردنی نباشد که دکتر متینی در سی و چند سال انتشار «ایران نامه» و «ایران شناسی»، هر سال نه فقط حدود یک هزار صفحه مطلب دقیق علمی برای مجله را شخصاً و با دقتی کم نظیر ویراستاری می کرد، بلکه همه کارهای دیگر مجله ایران شناسی، از غلط گیری های مطبعی و نامه نگاری های اداری، تا حسابداری و پست و اشتراک و... را نیز یک تنه انجام می داد؛ و این همه علاوه بر نوشتن دست کم دو مقاله در هر شماره مجله است.

نگاهی به ۱۳۴ شماره از مجلات تحقیقی ایران نامه و ایران شناسی در متجاوز از سی هزار صفحه که در منطقه واشنگتن زیر نظر او منتشر شده گویای این امر است. بی تردید این بزرگترین دستاوردی است که یک ایران دوست در خارج از کشور و با امکانات اندک غیر دولتی ممکن است بدان دست یابد.

انصاف علمی و اجتماعی ویژگی دیگر دکتر متینی بود که به نظرم با نگاهی به آن دسته آثارش که به وقایع تاریخی و اجتماعی ایران پرداخته بیشتر آشکار می شود، به ویژه خاطرات ایشان درباره چگونگی حضور دکتر شریعتی در دانشگاه مشهد، و خاطرات خودشان از دوران خدمت در ایران، و نیز کار سترگی که درباره زندگی سیاسی دکتر محمد مصدق انجام دادند، و برای نخستین بار زندگی اجتماعی و سیاسی سرشناس ترین رهبر سیاسی ایران معاصر را با استناد به منابع گوناگون مانند دانه های تسیح به رشته کشیدند، که به نظرم نقطه عطفی در تحقیقات تاریخی آن دوره شده است. امروز که گرد و غبارهای سیاسی تا حدودی فرو نشسته است می بینیم که کار تحقیقی ایشان درباره زندگی سیاسی دکتر مصدق از سوی همه علاقه مندان تاریخ معاصر ایران مورد استقبال و استفاده روز افزون قرار می گیرد.

یکی از خوشبختی های من در چهل و چند سالی که مقیم واشنگتن بوده ام، همشهری بودن با دکتر متینی و دیدارهای مرتب با ایشان بود. از اواسط دهه هشتاد میلادی معمولاً بعد از ظهر چهارشنبه های هر هفته اجتماعی از ایرانیان در یکی از کافه های مرکز خرید مونتگمری در حومه واشنگتن برگزار می شد که دکتر متینی، دکتر هادی بهار، رامش ابراهیمی، حبیب بهار و تعدادی دیگر از پاهای ثابت آن بودند. در آن نشستها با صرف چای و قهوه و شیرینی مسائل و اخبار روز ایران مورد بحث قرار می گرفت. دکتر متینی در این جلسات بیشتر به سخنان دیگران گوش می کرد، و گاهی چیزی می گفت که بسیار جالب و حاکی از نکته سنجی او بود.

از اکتبر ۱۹۷۸ نیز دوره خصوصی ماهانه ای از فرهنگدوستان منطقه شکل گرفته بود که در آخرین یکشنبه هر ماه در خانه یکی از اعضا برگزار می شد. بنیانگذاران این اجتماع ماهانه که عمدتاً درباره تاریخ و ادبیات و هنر بود (و هر چیز دیگری که به ایران مربوط می شد) مرحوم عبدالله هادی، مرحوم خسرو پور داماد ملک الشعراء بهار، مرحوم دکتر سهامی حقوقدان، دکتر منوچهر پارسادوست مورخ، رامش ابراهیمی، جعفر امیدوار و جمعی دیگر بودند. دکتر متینی از هنگام مهاجرت به واشنگتن در اوایل دهه هشتاد به این جمع پیوسته بود و من هم از اواخر دهه نود میلادی افتخار حضور در آن را یافته ام. در این جلسات نیز هر گاه نوبت دکتر متینی فرامی رسید، مسائل فرهنگی و تاریخی و ادبی ایران را مطرح می کرد و به بحث می گذاشت. این دوره که شاید قدیمی ترین دوره ایرانیان فرهنگدوست در خارج از کشور باشد هنوز هم در آخرین یکشنبه هر ماه برگزار می شود.

اکثر کسانی که دکتر متینی را پشت میزهای خطابه در دانشگاهها یا کنفرانسها و مصاحبه های تلویزیونی دیده اند فقط با چهره و کار کاملاً جدی او آشنایی دارند، در حالی که وی از حاضر جوابی و طنزی هم برخوردار بود که دریافت آن گاهی به سرعت و برای همه میسر نبود. روزی در خدمتشان بودم از اخبار روز پرسیدند. در آن روزها بحث تولید سلاح کشتار جمعی توسط جمهوری اسلامی بالا گرفته بود. عرض کردم فلان مقام حکومت اسلامی گفته دکترین ما مخالفت با کشتار جمعی است، ایشان خیلی سریع در پاسخ فرمودند: بله، لابد از نظر ایشان کشتار، دانه دانه ترجیح دارد!

دکتر متینی از خدمتگزاران فرهنگ ایران بود و خدمات و آثار باقی مانده از او تا جاودان به یادگار خواهد ماند.

یادشان گرامی و راهشان پر رهرو باد!

علی سجادی

۲۸ ژانویه ۲۰۲۵

سالشمار دکتر جلال متینی

به کوشش علی سجادی*

تولد، تهران	۱۳۰۷ خورشیدی
تحصیل در دبستانهای امیر اتابک و زند، تهران	۱۳۱۳
تحصیل در دبیرستان دارالفنون، تهران. دریافت دیپلم رشته ادبی	۱۳۱۹
دریافت درجه لیسانس زبان و ادبیات فارسی از دانشکده ادبیات دانشگاه تهران	۱۳۲۸
دریافت درجه لیسانس رشته قضائی از دانشکده حقوق دانشگاه تهران	۱۳۲۹
استخدام در وزارت فرهنگ به عنوان دبیر دبیرستانها. تدریس در دبیرستان البرز	۱۳۲۹، مهرماه
دریافت درجه فوق لیسانس زبان و ادبیات فارسی از دانشکده ادبیات دانشگاه تهران	۱۳۳۰
مأمور خدمت در کمیسیون ملی یونسکو در ایران	۱۳۳۵
مدیر مجله «فرزندان» برای دانش آموزان دبستانها، نشریه سازمان جوانان	۱۳۳۵
شیر و خورشید سرخ ایران	
مأمور خدمت در دانشکده فنی آبادان (A.I.T.) با سمت استادیار،	۱۳۳۶
بعد دانشیار، و رئیس بخش زبان فارسی	
دریافت درجه دکتری زبان و ادبیات فارسی دانشکده ادبیات دانشگاه تهران	۱۳۳۶، اردیبهشت
(موضوع رساله: اختصاصات نثر فارسی در قرن چهارم هجری،	
به راهنمایی استاد بدیع الزمان فروزانفر)	
دانشیار زبان و ادبیات فارسی دانشکده ادبیات دانشگاه مشهد	۱۳۳۹
معاون دانشکده ادبیات	۱۳۴۰
استاد زبان و ادبیات فارسی دانشکده ادبیات دانشگاه مشهد	۱۳۴۴
رئیس دانشکده ادبیات	۱۳۴۴

* این سالشمار با استفاده از پرونده استخدامی دکتر جلال متینی و خاطرات ایشان که در سالهای پیش در «ایران شناسی» منتشر گردیده، فراهم آمده است.

- ۱۳۴۴ عضو وابسته فرهنگستان ادب و هنر ایران
- ۱۳۴۵، مهر مأموریت مطالعاتی در انگلستان و ایالات متحده آمریکا، به مدت یک سال
- ۱۳۴۶ برنده جایزه سلطنتی در رشته تصحیح انتقادی متون فارسی
(برای کتاب «هدایه المتعلمین فی الطب»)
- ۱۳۵۰ به مدت دو ماه سفر به اتحاد جماهیر شوروی بر طبق برنامه مبادلات فرهنگی ایران و شوروی،
به منظور بازدید نسخه های خطی فارسی در لنین گراد، باکو،
تاشکند، دوشنبه، سمرقند، و بخارا
- ۱۳۵۳، فروردین معاون آموزشی و پژوهشی دانشگاه فردوسی (مشهد سابق)
(در زمان ریاست دکتر نصرالله مقتدر مژدهی)
- ۱۳۵۴ رئیس دانشگاه فردوسی
- عضو هیأت سیاسی به ریاست امیر عباس هویدا نخست وزیر، در سفر
به اولان باتور (مغولستان) و مسکو
- ۱۳۵۶ مأمور خدمت در فرهنگستان ادب و هنر ایران
عضو پیوسته فرهنگستان ادب و هنر ایران
- نایب رئیس فرهنگستان ادب و هنر ایران (رئیس: پرویز ناتل خانلری)
«محکوم به اخراج از دانشگاه مشهد» به حکم «شورای انقلابی تزکیه دانشگاه مشهد»
- ۱۳۵۸ اردیبهشت
۱۳۵۸ پس از چاپ این خبر در روزنامه «روشنگر»، مشهد (سال ۲، شماره ۸، شنبه ۲۹
اردیبهشت ۱۳۵۸)، وی در اوائل خرداد همان سال از ایران خارج شد و
دیگر نتوانست به ایران بازگردد. حکومت اسلامی ایران نیز تا کنون حقوق
بازنشستگی وی را نپرداخته است.
- **
- سال تحصیلی ۶۰ - ۱۳۵۹ استاد میهمان، بخش خاورمیانه، دانشگاه یوتا
- سال تحصیلی ۶۱ - ۱۳۶۱ استاد میهمان، بخش خاور نزدیک، دانشگاه کالیفرنیا، برکلی
- پائیز ۱۳۶۱ - زمستان مدیر فصلنامه «ایران نامه» از انتشارات بنیاد مطالعات ایران، در شهر واشنگتن
(۲۶ شماره) ۱۳۶۷
- بهار ۱۳۶۸ - تابستان مدیر فصلنامه «ایران شناسی» از انتشارات بنیاد کیان، لوس آنجلس،
(۵۰ شماره) ۱۳۸۰

پائیز ۱۳۸۰ - تا کنون مدیر فصلنامه «ایران شناسی». در این سالها مجله با کمک مالی آقای محمود

خیامی

منتشر گردیده است، (۴۶ شماره)

کتابها:

«نمونه هایی از نثر فصیح فارسی معاصر»، جلد اول، توسط کتابفروشی زوار، تهران، چاپ دوم	۱۳۳۸
	۱۳۴۱
خلاصه «ویس و رامین»، فخرالدین اسعد گرکانی، کتابفروشی باستان، مشهد	
خلاصه «بیژن و منیژه»، فردوسی	
خلاصه «لیلی و مجنون»، نظامی	۱۳۴۴
تصحیح انتقادی «هدایه المتعلمین فی الطب»، قدیمیترین متن پزشکی فارسی	
(تألیف، احتمالاً چند سالی پیش از ۳۷۱ ق.)، دانشگاه مشهد	۱۳۴۹
«تفسیر قرآن مجید»، نسخه محفوظ در کتابخانه دانشگاه کمبریج، ۲ جلد،	
(تألیف، احتمالاً نیمه اول قرن پنجم هجری)، بنیاد فرهنگ ایران، تهران	۱۳۵۲
«تفسیری بر عشری از قرآن مجید»، نسخه محفوظ در کتابخانه موزه بریتانیا،	
(تألیف نیمه اول قرن پنجم هجری)، بنیاد فرهنگ ایران	۱۳۵۷
«پند پیران»، تألیف احتمالاً قرن پنجم هجری، بنیاد فرهنگ ایران	
«تحفه الغرائب»، تألیف محمد بن ایوب الحاسب طبری عالم قرن پنجم، انتشارات معین، تهران	
«نمونه هایی از نثر فصیح فارسی معاصر»، جلد دوم، کتابفروشی زوار	۱۳۷۷
«کوش نامه»، سروده حکیم ایرانشاه (ایرانشان) بن ابی الخیر، تاریخ نظم، دهه اول قرن ششم ق،	
انتشارات علمی تهران	۱۳۸۱
«تحفه الغرائب» با تجدید نظر، توسط کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی،	۱۳۸۴
(چاپ دوم)	۱۳۸۵
«نگاهی به کارنامه سیاسی دکتر محمد مصدق»، نشر کتاب، لوس آنجلس، (چاپ دوم ۱۳۸۸)	
«دکتر علی شریعتی در دانشگاه (مشهد) فردوسی»، انتشارات آرش، استکهلم	

مقاله ها:

۲۹ مقاله در مجله دانشکده ادبیات (دانشکده ادبیات و علوم انسانی) دانشگاه مشهد (فردوسی)

- مقاله هایی در «جشن نامه» ها و «یادنامه»ها- متجاوز از ۱۵۰ مقاله، و دهها نقد و بررسی و معرفی کتاب که از سال ۱۳۶۱ تا ۱۳۹۴ در «ایران نامه» و «ایران شناسی» نوشتند.
- کتابهایی که زیر نظر وی چاپ شده است:
- ۱۳۵۰ «تاریخ بیهقی» به تصحیح دکتر علی اکبر فیاض، انتشارات دانشکده ادبیات دانشگاه مشهد، (چاپ دوم ۱۳۵۶)
- ۱۳۵۰ «یادنامه ابوالفضل بیهقی»، مجموعه سخنرانیهای مجلس بزرگداشت ابوالفضل بیهقی، مشهد، (۲۱ تا ۲۵ شهریور ۱۳۴۹)، انتشارات دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه مشهد
- ۱۳۵۵ «یادنامه ناصر خسرو»، مجموعه سخنرانیهای کنگره جهانی ناصر خسرو، مشهد، (۲۳ تا ۲۸ شهریور ۱۳۵۳)، انتشارات دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه مشهد
- شرکت در کنگره های بین المللی
- به جز شرکت در کنگره هایی که در دانشگاههای ایران برگزار گردیده است
- ۱۳۴۶ بیست و هفتمین کنگره بین المللی شرق شناسان، ان اربر، میشیگان
- اولین کنگره جهانی ایران شناسان، تهران
- ۱۳۵۰ چهارمین کنگره جهانی ایران شناسان، شیراز
- ۱۳۵۱ کنگره شرق شناسی به مناسبت صدمین سال تأسیس دانشکده خاورشناسی دانشگاه پنجاب، لاهور
- ۱۳۵۲
- بیست و نهمین کنگره بین المللی شرق شناسان، پاریس
- ۱۳۵۶ کنگره بین المللی شرق شناسان، کانبرا، استرالیا
- ۱۳۶۹ کنگره بین المللی علامه محمد اقبال به مناسبت صدمین سال تولد وی، دانشگاه پنجاب، لاهور
- سمپوزیوم یک هزار و چهارصدمین سالگرد تولد باربد»، دوشنبه، تاجیکستان
- کنگره های بین المللی که زیر نظر وی برگزار گردیده است:
- ۱۳۵۰ مجلس بزرگداشت ابوالفضل بیهقی، مشهد
- ۱۳۵۳ کنگره جهانی ناصر خسرو، مشهد
- ۱۳۶۸ کنگره فردوسی (واشنگتن)
- کنگره فردوسی (لوس انجلس)
- ۱۳۷۰ کنگره نظامی گنجوی شاعر بزرگ پارسی سرای قرن ششم، واشنگتن
- کنگره نظامی گنجوی شاعر بزرگ پارسی سرای قرن ششم، لوس انجلس